

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ЧЕРНОВА Інна Петрівна

УДК 821.161.2 (092) “18/19” – 2
Старицька-Черняхівська

**ЕВОЛЮЦІЯ ПРОБЛЕМАТИКИ І ПОЕТИКИ У ДРАМАТУРГІЇ
ЛЮДМИЛИ СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ**

10.01.01 – українська література

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 2002

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі української літератури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор

Погребенник Володимир Федорович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри української літератури.

Офіційні опоненти – доктор філологічних наук, професор

Кузьменко Володимир Іванович,
Київський славістичний університет;
завідувач кафедри філології;

кандидат філологічних наук, доцент

Бондарєва Олена Євгенівна,
Національний медичний університет
ім. О. О. Богомольця, доцент кафедри україністики.

Провідна установа: Ніжинський державний педагогічний університет ім. Миколи Гоголя, кафедра української літератури, Міністерство освіти і науки України, м. Ніжин.

Захист відбудеться “17” вересня 2002 року о 16. 30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.04 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано “1” серпня 2002 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Гальона Н. П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Процеси національної ідентифікації й консолідації, які посилювалися в Україні на початку 90-х років ХХ століття, закономірно викликали потребу відновлення цілісної та об'єктивної картини нашої культури й письменства зокрема. Відтак у посттоталітарних літературних умовах з'явилася можливість по-новому оцінити драматургію та історію вітчизняного театру, що пов'язана з діяльністю окремих творчих постатей у контексті культурно-мистецького процесу. Однією з них є Людмила Старицька-Черняхівська (1868 – 1941) – обдарована письменниця, драматург, перекладач, літературознавець, чия творчість припала на вирішальні для української культури роки періоду *fin de siècle* і потім, незважаючи на несприятливі умови більшовицького лихоліття, знайшла своє продовження у 20 — 30-ті роки ХХ століття.

На жаль, спадщина Людмили Старицької-Черняхівської була силоміць вилучена з культурного обігу через ряд політичних та ідеологічних причин. Тож на часі створення ґрунтовного наукового дослідження літературно-мистецької творчості письменниці, значну частину якої представляє різножанрова драматургія. Перу Л. Старицької-Черняхівської належить більше десятка оригінальних, мистецьки витончених п'єс, які свого часу стали значною подією літературного та театрального життя України. Саме ці твори і становлять об'єкт дисертаційного дослідження. Проблематика і поетика драматургії письменниці потребує комплексного аналізу в аспекті еволюції й у зв'язку з тенденціями розвитку українського поетичного театру.

Художня творчість Л. Старицької-Черняхівської є оригінальним мистецьким явищем в історії української літератури і театру. Її еволюція була невідривною від загального розвитку вітчизняної драматургії в контексті літературного європейського мистецтва. Творчий доробок письменниці цікавий стильовим синкретизмом неоромантизму з неокласицизмом, позначений пресимволічними тенденціями початку ХХ століття. Він актуалізує естетичні, морально-етичні й соціально-політичні шукання того часу. Чутлива до нових мистецьких віянь порубіжжя ХІХ – ХХ століть, авторка вдавалась до жанрово-поетичних новітніх модифікацій драми: етюд, історичної сцени, трагічного жарту, історичної комедії, побудованої за принципами “п'єси в п'єсі” тощо.

Драматург Людмила Старицька-Черняхівська сформувалася в культурному середовищі й на прикладі естетики театру корифеїв. Світ її художніх уподобань визначився у “Літературній громаді” (“Плеяді”), до якої вона входила.

Феномен драматичної творчості Л. Старицької-Черняхівської пояснюється симбіозом кількох оригінальних ідейно-психологічних чинників: націоналізму, індивідуалізму, фемінізму. Перший з них позначений свідомим культивуванням національно-визвольної ідеї, що реалізується у творах на історично-соціальну тематику. Проблематика цих драм відбиває іманентні прикмети світогляду початку ХХ століття, що пройнятий ідеями самостійництва і державотворення. У

неоромантичній фактурі її п'єс з постатями українських гетьманів XVII-XVIII століть у центрі стрижневою стала модерністська дилема “індивідуальне – масове”, “елітарне – егалітарне”. Історіософізм мислення письменниці, ґрунтуючись на традиціях романтизму й реалізму Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша, М. Старицького, своїм глибоким внутрішнім змістом спрямований у майбутнє.

У дисертації вирішується проблема становлення і генези стилетвірних чинників, прикмет мистецької форми драматургії Л. Старицької-Черняхівської, вивчається синтетично-аналітичне силове поле її проблемно-тематичних, жанрово-композиційних, образотворчих особливостей, оригінальної драматичної техніки. Усе це спеціально і комплексно ще не вивчалось. Актуальність роботи зумовлюється також універсальністю проблематики Л.Старицької-Черняхівської, актуалізованої самим часом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень “Шляхи розвитку української літератури XVII – XX століття” кафедри української літератури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Метою роботи є визначення динаміки і статичності, константних і змінних рис проблематики та поетики драматургії Людмили Старицької-Черняхівської, еволюції образного мислення письменниці та формотворчих мистецьких рис її оригінального стилю.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- виявлення своєрідності стильової парадигматики драм Л.Старицької-Черняхівської;
- розкриття кола драматично освоєних проблем та ідейно-тематичних домінант драматургії письменниці;
- аналіз особливостей жанрових форм і композиційних структур драматургічного доробку Л.Старицької-Черняхівської;
- визначення характерних рис образної системи та специфіки художньої реалізації конфліктів і колізій, засобів характеротворення;
- висвітлення багатоплановості інтертекстуальних зв'язків драматургії письменниці, її історизму та універсальної позачасовості;
- інтерпретація текстових масивів Л. Старицької-Черняхівської в аспекті їх еволюції та в контексті розвитку драматургії кінця XIX – першої третини XX століття;

Методи дослідження. Основним методом дослідження є системно-функціональний підхід з метою відтворення цілісності явища драматургії Л. Старицької-Черняхівської. У роботі використано прийоми типологічного (об'єктивні збіги, зіставлення); генетичного (алюзії, запозичення, наслідування), історико-порівняльного та філологічного методів. У методологічному плані дослідження базується на постулатах “філософії серця” з її увагою до проблем людської

сутності та особливостей душевного складу людини, філософії екзистенціалізму, зосередженій на сенсі людського буття.

Науково-методологічну основу дослідження складають літературознавчі та культурологічні праці українських і зарубіжних учених, у тому числі фундаментальні роботи дослідників теорії та історії драми (І. Франка, Д. Антоновича, М. Роздольського, Я. Мамонтова, О. Білецького, Н. Кузякіної, Г. Семенюка, Л. Дем'янівської, Л. Мороз, С. Хороба, М. Соколянського, П. Паві, В. Халізева, Я. Розумного, Ю. Бойка), розвідки філософів та культурологів (Ф. Ніцше, А. Шопенгауера, О. Лосєва, М. Бахтіна, К.-Г. Юнга, Ю. Лотмана, О. Забужко).

Наукова новизна. Робота є першою спеціальною системною спробою дослідження драматургії Л. Старицької-Черняхівської. У дисертації на рівні мікроаналізу розглядається ідейно-тематичне навантаження та жанрово-композиційна структура драматичних творів Л. Старицької-Черняхівської, значна частина яких уводиться в літературознавчий обіг уперше. З'ясовуються особливості драматичної техніки письменниці, специфіка діалогів та монологів; досліджуються мовно-стильові засоби та версифікаційні системи поетичного театру Л. Старицької-Черняхівської. Вперше творчість письменниці розглядається в літературному контексті її часу як синкретична стильова модель, яка увібрала в себе ознаки неоромантизму, неокласицизму та елементи пресимволізму, що репрезентують її індивідуальний варіант модернізму. Такий підхід дав змогу розкрити самотутні риси творчої постаті Л. Старицької-Черняхівської, визначити місце і значення її драматургічної спадщини в літературному процесі 90-х років XIX та перших десятиріч XX століття.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження. У роботі простежено цілісну художньо-естетичну концепцію еволюції драматичної творчості Л. Старицької-Черняхівської як складової загального літературного процесу. З'ясування особливостей композиційної структури та жанрово-стильових ознак драматургії письменниці – це значний внесок у загальну теорію та історію драми. Матеріали і висновки дисертації є важливими для осмислення проблем ідивідуалізму, творчої самореалізації, еволюції націотворчої ідеї і можуть формувати нові концептуальні підходи до вивчення історії української драматургії кінця XIX – першої третини XX ст.

Практична цінність дисертації. Основні результати дослідження можуть бути використані у викладанні курсів історії української літератури кінця XIX – перших десятиріч XX століття, історії драми і театру, у проведенні спецкурсів і спецсеминарів на філологічних факультетах університетів, у написанні пошукових досліджень з проблем драматургії Л. Старицької-Черняхівської, у підготовці посібників з теорії літератури та з історії новітньої української літератури.

Апробація та впровадження результатів роботи. Основні результати дослідження висвітлено в доповідях на Всеукраїнській конференції “Шевченко і Поділля”

(Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 1999), науково-теоретичній конференції молодих вчених Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка (Київ, 1999), Всеукраїнській науковій конференції “Володимир Винниченко: прозаїк, драматург, громадський діяч” (Київ, Національний університет ім. Т. Г. Шевченка, 2000), на звітних наукових конференціях викладачів філологічного факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (1996 – 2002 рр.). Результати дослідження впроваджувалися під час читання курсів лекцій та практичних занять з історії української літератури в Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова на факультеті профорієнтації та післядипломної освіти (Довідка № 04-10/687 від 4 червня 2002 року), у підготовці спецкурсу в Київському інституті східної лінгвістики і права (Довідка № 43 від 8 квітня 2002 року), на уроках в Київській гімназії-інтернаті східних мов № 1 (Довідка № 89 від 11 квітня 2002 р.), у Вечірній (змінній) середній загальноосвітній школі № 18 м. Києва (Довідка № 74 від 1 квітня 2002 року), у Київській середній загальноосвітній школі № 295 (Довідка № 121 від 10 квітня 2002 року). Зміст роботи викладено у 9 публікаціях.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (188 позицій). Загальний обсяг дисертації – 204 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **“Вступі”** подано огляд основних джерел, з’ясовано стан і проблеми дослідження драматичної творчості Людмили Старицької-Черняхівської, обґрунтовано актуальність теми, наукову новизну, практичне значення дисертації, визначено об’єкт, мету, завдання та теоретично-методологічну основу дослідження, висвітлено апробацію його результатів.

У першому розділі — **“Ідейно-естетична концепція драматургії Людмили Старицької-Черняхівської”** — розглянуто громадсько-культурну та політичну ситуацію в Україні кінця ХІХ — початку ХХ століття, осмислено умови формування світоглядної парадигми й ідейно-естетичної концепції творчості Людмили Старицької-Черняхівської.

Духовна і суспільна атмосфера часу спонукала видозмінити проблематику і тенденції мистецтва, яке було покликане, естетично переосмислюючи дійсність, відтворювати громадські прагнення й особисті шукання, онтологічні та локальні цінності людини, відображаючи аксіологічні орієнтації окресленої доби. Пожвавлення національно-культурного руху українців і виняткова роль у ньому інтелігенції, чільне місце серед якої належало красному письменству, вело до особливої суспільної значимості літературного тексту. А найдоступнішою, масовою формою популяризації нових ідей був театр – явище не тільки естетичного значення, а й політичного. Історично обумовленою й онтологічно неминучою в українській літературі є нею розбудована

проблема “відродження” в її духовному і державотворчому значенні. Цим, очевидно, пояснюється і посилений інтерес письменників до історичної тематики. В історіософській концепції Л. Старицької-Черняхівської центральною є думка про духотворчу енергію історичної минувшини як один з імпульсів державорозбудовчої ідеї. Підтримуючи задум батька, Л. Старицька-Черняхівська створює галерею портретів визначних історичних діячів української історії (Б. Хмельницького, П. Дорошенка, І. Мазепи, Д. Апостола, У. Кармелюка). У такий спосіб письменниця долучалася до творення неоромантичного концепту “славне минуле України”, ідеалу лицаря-державотворця, який мав би стати прикладом самопожертви і героїчного чину в ім'я майбутнього свого народу.

Розуміння Л. Старицькою-Черняхівською традицій як синхронно-діахронного зв'язку різних культурно-історичних епох вказує на не випадковість окремих тем і сюжетів її драматичної творчості. Цей естетичний принцип у творчості Л. Старицької-Черняхівської тісно поєднується з близькою їй концепцією Лесі Українки про повторюваність у сучасному житті давніх міфів та історичних ситуацій минулого.

Поряд з Людмилою Старицькою-Черняхівською її сучасники – Іван Франко, Леся Українка, Орест Левицький, Борис Грінченко, Гнат Хоткевич, Василь Пачовський, Спиридон Черкасенко – свідомо звертаються до історичного жанру, вважають його найорганічнішим для української літератури, осмислюють проблему становлення національної свідомості народу через його духовних лідерів, “реконструюють” державу та застерігають від її втрати.

Посилення екзистенційної проблематики – характерне явище неоромантичної драматургії Л. Старицької-Черняхівської. Конфлікт між особистим і загальногромадськими інтересами, який письменниця контамінує в справжню драму серця, ідеал щастя одного героя, що руйнує щастя іншого, проблема внутрішнього вибору, яка веде або до духовної перемоги, або, навпаки, до деградації особистості, є специфікою драматичного дискурсу авторки “Гетьмана Дорошенка”, “Останнього снопа”, “Милості Божої”. Вона, суголосно до естетики Івана Франка та Лесі Українки, надала “загальнолюдського інтересу” українському театру для того, щоб він повноцінно розвивався поряд з іншими європейськими театрами.

Письменниця вбачала в соціальній драмі споконвічне джерело драматичної творчості – дію і боротьбу. У розумінні зв'язку між соціальними і національними проблемами, у гармонійному поєднанні історичного матеріалу з історичним мисленням Людмила Старицька-Черняхівська була принциповою послідовницею батька – М. Старицького.

У реферованому розділі зазначається, що літературному процесу кінця XIX – початку XX століття було притаманне становлення нової концепції особистості: демократичної, соціально активної, героїчної. Однією з центральних тез мистецтва цього періоду стала теза “творчої волі людини”, права на її реалізацію, пов'язану з імперативом служіння народу. В аспекті цієї

проблематики Л. Старицька-Черняхівська розкривала тему суспільної реалізації жінки, психологічної залежності її таланту від зовнішніх обставин існування та внутрішніх чинників, що спонукають до божественного акту творення (“Сапфо”, “Крила”).

У підрозділі 1.1. – **“Творча історія драматичних творів письменниці, їх імпульси та джерела”** - з’ясовано генетичні зв’язки, алузії та літературні впливи, у колі яких перебувала Л. Старицька-Черняхівська. Творчість письменниці рухалась від драми романтично-побутової (травестійної) з натуралістичним, “передсимволістським” компонентом (“Жага”) до психологічної, синкретичної за стилем модерної драми (“Сапфо”, “Крила”).

З’ясовано характер дискусії періоду *fin de siècle* про місце жінки в суспільному житті, що виявилась у ряді творів українського письменства, зокрема у прозі Н.Кобринської, О.Кобилянської, у драматургії Лесі Українки, Л. Старицької-Черняхівської. Зокрема, авторкою “Сапфо” порушено важливу проблему вибору, самореалізації жінки. Письменницю цікавив психологічний тип жінки-митця у зв’язку з “життям серця”. Законами мистецької транспозиції обґрунтовано увагу українського письменства, зокрема Л.Старицької-Черняхівської, Лесі Українки, до античної тематики, що засвідчувала зв’язок їх творчості з європейським літературним процесом на межі ХІХ – ХХ століть, витворювала неокласицистичний клімат українського письменства, суголосний закордонному.

Тема взаємин особистості та суспільства у творчості Л. Старицької-Черняхівської набувала психологічних акцентів та філософського узагальнення (“Сапфо”, 1895). Особливо активно обговорювалося питання про можливість поєднання в мистецькій натурі буденного існування з творчими прагненнями. У п’єсі “Крила” (1912) Л. Старицька-Черняхівська продовжила досліджувати жіночу проблематику крізь призму мистецької тематики, розмірковуючи про гармонію в подружньому житті, яка б сприяла творчому розвитку вільної людини.

Іманентною рисою драматичної манери письменниці є уміння зав’язувати в міцний драматичний вузол конфлікт високого почуття або покликання і суворих до долі митця життєвих обставин. Отже, у низці драматичних творів Людмила Старицька-Черняхівська виявляє свою зацікавленість феноменом творчості та явищами психології творчості жінки-митця зокрема. Від трагічної саморефлексії Сапфо з її глибоким усвідомленням конфлікту обов’язку поета і почуття любові Л.Старицька-Черняхівська рухається до створення образу “новоявленої” Сапфо – Ліни, яка виявляє себе у протесті проти всього, що принижує та нищить її хист. Проблеми честі, людської гідності і суспільної моралі є визначальними у драматургії Л.Старицької-Черняхівської. Образ жінки в цих драмах еволюціонує від приреченої пасивності Одарки, що покірно терпить наругу від чоловіка, нещасливої Галі, яка хоч і безглуздо, а все ж виявляє свій протест проти брехні та принижень, яких завдав їй Василь (“Жага”), до гордого волевияву Ліни (“Крила”). Ця героїня аргументовано і принципово висловлює незгоду з умовами тогочасного сімейного ладу,

віднайшовши причини непорозумінь не в психології чи людських темпераментах, а в самих морально-етичних законах людства, що потребують оновлення. Усвідомлення свого місця в житті дає героїні п'єси “Крила” шанс для творчого саморозкриття, а отже, і внутрішньої рівноваги й гармонії – категорії, у пошуках якої перебувають усі протагоністи Л. Старицької-Черняхівської.

У підрозділі 1.2 - **“Драматургія Людмили Старицької-Черняхівської в літературно-мистецькому процесі”** - з'ясовано особливості та характер співпраці письменниці з Михайлом Старицьким та міру його впливу на творчість доньки. У результаті зроблено висновок, що немає підстав пов'язувати специфіку художнього доробку письменниці виключно з особистісним фактором. Адже поява в кінці XIX ст. українського модернізму пришвидшила трансформацію неонародницького та власне модерністського типів культурної та літературної свідомості. Саме на перехресті цих двох типів свідомості і формувалася творча особистість Л. Старицької-Черняхівської, як і деяких інших письменників її покоління (Любові Яновської, Гната Хоткевича, Спиридона Черкасенка, Христі Алчевської, Миколи Черняхівського та ін).

У центрі уваги цього підрозділу є історія сценічного життя творів Л. Старицької-Черняхівської (драм “Аппій Клавдій”, “Гетьман Дорошенко”, “Останній сніп”, “Милость Божа”, “Іван Мазепа”). Тут осмислено їх роль у розвитку культури та зростанні національної свідомості українців.

Громадсько-політична ситуація початку XX століття віддзеркалилась у творчості Л.Старицької-Черняхівської поглибленням національно-визвольної проблематики, історіософськими тенденціями в осмисленні історичної долі народу, аналізом його етноментальних рис, сформованих упродовж довгих років боротьби за незалежність, а згодом трагічними роками національного гноблення, приниження в умовах політичної неволі (“Останній сніп”, “Милость Божа”).

Сповідуючи світоглядно-естетичні засади неоромантиків, письменниця завжди прагнула до ідеальності героя, тому протагоністами соціально-історичних драм вона виводила постаті виняткові, що відіграли важливу роль у боротьбі за політичну незалежність України, як-от: Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко, Іван Мазепа. Своєрідна “канонізація” та “ідеалізація” Л. Старицькою-Черняхівською цих історичних особистостей у художньому творі мала важливий ідейний підтекст – розбудити національну самосвідомість, відновити дух минулого, спрямувавши його на новий етап боротьби за національне визволення.

Отже, пройшовши у своєму саморозвитку шлях від мелодрами до драми психологічної, історіософської, соціально-філософської, творчість Л. Старицької-Черняхівської викристалізувалася чіткістю літературно-мистецьких принципів. Її характеризують тяглість історичної тематики як засобу осмислення онтологічної основи людського життя – суспільного та особистого, модифікація концепції особистості – гуманної, демократичної, соціально активної,

визначальна роль націотворчої ідеї, яка поряд з тезою творчого самоствердження людини є визначальною в драматургії Л. Старицької-Черняхівської.

У другому розділі — **“Проблематика і особливості її драматургічного втілення в поетичному театрі Людмили Старицької-Черняхівської”** — розглядається екзистенційна тенденція осмислення сенсу буття на початку ХХ століття в літературі. Письменники у пошуках відповіді на актуальні питання часу здебільшого звертаються до біблійних, міфо-фольклорних сюжетів або до історичної тематики. У підрозділі 2.1 - **“Історична драматургія Л. Старицької-Черняхівської та її ідеологічне вирішення”** — схарактеризовано реалізацію поглядів письменниці на історію. Драматург прагне віднайти модель сенсу буття, що є рушієм суспільного прогресу і поєднує в собі минуле, сьогодення і майбутнє в єдине ціле. Пошук цього сенсу був позначений трагічним оптимізмом світогляду Л. Старицької-Черняхівської: письменниця передбачала в перспективі можливість відродження української державності, але вважала, що це може відбутися лише за певної політичної ситуації, свідомої волі згуртованого народу і за наявності лідера, здатного об'єднати народ навколо націотворчої ідеї. Звідси її виняткова увага до взаємин вождя і народу та осмислення психологічного комплексу самоти і страждання героя. Письменницю приваблювали історичні постаті, позначені не тільки драматизмом історичного часу їх діяльності, але й фатальністю особистої долі героїв, породженої свідомим жертвуванням себе в ім'я ідеї творення української держави. Як правило, жертва героя (Дорошенка, Мазепи) не досягає бажаного результату через відсутність монолітного єднання сподвижників навколо цієї ідеї. Негативні ментальні риси національно-народного характеру та ідеологічна несформованість суспільної позиції, а також її непідпорядкованість єдиній керуючій силі веде до фатальної поразки. Але, звертаючись до трагічних сторінок історичного минулого, Л. Старицька-Черняхівська сподівається при циклічному повторенні історичної ситуації уникнути відомих і вже осмислених помилок.

Для письменниці питання культурного поступу нації було домінуючим у її творчій концепції. При цьому вона не відмовлялася від проголошення активно-революційних заходів, більше того – усвідомлення неминучості збройної боротьби за незалежність української держави все виразніше звучало в її творчості й остаточно сформувалося в чітку політичну програму (подану в художній формі, але від того не менш значущу) у вершинній драмі “Іван Мазепа”. Культурологічні позиції Л. Старицької-Черняхівської — це вже не народницькі ілюзії щодо вирішальної ролі просвітянства, а глибоке розуміння цілісності процесу історичного поступу, усвідомлення ментальної сутності свого народу, що виникло внаслідок проникнення в історичні пласти розвитку його культури.

Проблематика історичної драматургії Людмили Старицької-Черняхівської вирізняється такими її ідеологічними первнями, як синхронно-діахронним сприйняттям світу, осмисленням історичних умов розвою нації, трагічним оптимізмом щодо історичної долі свого народу.

Письменниця на історичних шляхах шукала постать справжнього героя, лідера нації, прагнула збагнути його характер у морально-етичному аспекті. Історична драматургія Л. Старицької-Черняхівської наскрізь перейнята алегорично-символічною знаковістю образів і ситуацій.

У підрозділі 2.2 - **“Жіноча особистість у драматургічній творчості Людмили Старицької-Черняхівської”** — розглядається питання індивідуалізму у творах письменниці, розуміння нею законів творчості, взаємин митця з собою самим та із зовнішнім світом. Л. Старицька-Черняхівська, занурюючись у складні психічні колізії творчої особистості, пізнаючи закони її життєвих взаємин з оточенням, відкривала цілий нерозпізнаний світ людського буття. У драмах “Сапфо”, “Крила” наскрізною є думка про приреченість митця на відчуття самотності. Відтак екзистенційне усвідомлення нерозділеності свого світу з іншим породжувало внутрішню дисгармонію творчої особистості. Відбувається драма руйнації цілісності “я”, що стає джерелом подвійного конфлікту в п’єсах Л. Старицької-Черняхівської, виявляючись на зовнішньому та внутрішньому текстових рівнях. Так, у ліричній драмі Л. Старицької-Черняхівської “Сапфо” внутрішній світ героїні зазнає катастрофічної руйнації через його зіткнення зі світом інших людей. Високий внутрішній дух героїнь письменниці несумісний із приземленістю буденного існування. Неоромантична концепція сильного героя втілюється в її п’єсах (“Сапфо”, “Крила”) через образи жінок – гуманних і жертвних особистостей, що прагнуть до загального добра.

У третьому розділі — **“Поетика драматургії Людмили Старицької-Черняхівської: традиції і новаторство”** — обґрунтовується думка, що поетична система драматургії Л. Старицької-Черняхівської формувалася в переломний для української літератури і театру період кінця ХІХ – початку ХХ століття, коли видозмінювалося саме розуміння ролі театру, розширювалася тематика, творилися нові естетичні концепції, які зумовлювали значною мірою своєрідність жанрово-композиційних форм, мовно-стильових домінант, образної палітри твору. Як справжньому митцю, Л. Старицькій-Черняхівській здавалося не завжди доречним та й не зовсім естетичним виставляти постулати політичних програм. Письменниця вважала, що на рампі не так важливо відтворювати тогочасну боротьбу класів, як передати саму велич пафосу, що відповідав би настрою суспільно-політичних подій початку ХХ ст. Виходячи з цього, письменниця вважає за цілком доцільне звертатися до історичної тематики, шукаючи в минулому того пафосу, що відповідав би потребам публіки.

Єдність в особі Л. Старицької-Черняхівської письменника, критика й історика театру, її намагання осмислити характерні ознаки розвитку драматургії кінця ХІХ – перших десятиріч ХХ століття свідчили про активний пошук письменниці в річищі раннього українського модернізму.

Неприйняття натуралізму як мистецького і світоглядного явища, увага до чуттєвої сфери персонажа, підлеглого “філософії серця”, герой, що протистоїть негативним суспільним

обставинам і оточенню – все це вказує на особливості художньо-естетичних прийомів Л. Старицької-Черняхівської, яка своєю творчістю органічно вливається до неоромантичної течії в українській літературі, теоретиком і практиком якої була Леся Українка. Однак різновекторні шляхи розвитку тогочасної літератури сприяли тому, що письменниця часто органічно поєднувала у своїх творах різні стильові прийоми: неоромантизм з рисами неокласицизму, символізму.

У підрозділі 3.1 — **“Колізії, характери, образи-символи та специфіка їх змалювання”** — досліджується неоромантична естетика Л. Старицької-Черняхівської. Для драм письменниці характерне розгортання конфлікту, що заякорений на зіткненні протилежностей, на принциповому світоглядному розходженні героїв у переконаннях. Так, буттєва опозиція персонажів Аппія Клавдія та Іцілія відіграє в драмі сюжетоконструюючу роль. Антитетична експресія загострює конфлікт, посилюючи його завдяки виражальним можливостям: відтворення полярних моральних цінностей, світоглядних позицій, соціальних станів. Антитетичне мислення драми, основа її філософічності вибудовується на сюжетотворчих бінарних опозиціях: добро – зло, воля – неволя, щастя – нещастя, гідність – ганьба, життя – смерть. Поетика контрастів драматургії Л. Старицької-Черняхівської важлива тим, що допомагає чітко окреслити специфіку і спрямованість проблематики драми, створити дискусійну ситуацію, надати конфлікту художньої доцільності й виразності. Письменниця не тільки розвивала дію на самій антитезі позитивного і негативного героїв. Як у справжній історіософській драмі, її герої через драматизм історичної ситуації виважують вартісність свого існування.

Для драматурга важливо з’ясувати емоційну тональність внутрішнього стану героїв через їх монологи-сповіді, мрії, плани на майбутнє чи згадки про минуле. Такі прийоми уповільнюють розвиток дії і на якийсь час послаблюють драматичну напругу. Така внутрішня структура драми підпорядкована загальній авторській меті.

Драматизм взаємин між героями творів Л. Старицької-Черняхівської ускладнюється їх морально-етичною опозицією, що розкривається через локалізацію онтологічних цінностей: усі герої п’єси мріють і шукають щастя, але терплять невдачу, шкодять один одному, бо в розуміння щастя кожен з них вкладає свій зміст. Поняття “серцецентричності” - наскрізне в усій драматургії Л. Старицької-Черняхівської і виявляється у прагненні героїв до самореалізації, у пошуку гармонії в собі і в навколишньому світі, у глибокому розчаруванні життям і оптимістичному сподіванні на краще.

Створюючи систему персонажів першого плану в історичній драматургії, Л. Старицька-Черняхівська досягла, з одного боку, точності історичного фактажу, а з іншого – моделювала протагоністів (Дорошенка, Мазепу, Мотрю) крізь призму ідеального бачення, зображувала філософію їхнього “серця” через детальне розкриття внутрішнього світу героя,

возвеличення духовного аристократизму, протиставлення йому зрадництва й егоїстичного себелюбства (Пріся, Самойлович, Кочубеїха).

У підрозділі 3.2 — **“Жанрово-стильові особливості драматургії Людмили Старицької-Черняхівської”** — досліджуються новації творчості письменниці. Проїшовши шлях від мелодрами до драми психологічної, соціально-філософської, письменниця опанувала різні способи жанрово-композиційного оформлення змісту: від ліричної драми, етюдів на одну дію до класичної повноактної драми та такої нетрадиційної жанрово-композиційної організації тексту, як “п’єса в п’єсі”.

В одному з перших драматичних творів Л. Старицької-Черняхівської “Жага” домінують психолого-емоційні чинники мелодрами, вибудовані на експресії художнього матеріалу, неухильному русі сюжетної лінії до нещастя і особливій виразності фіналу. Емоційні взаємини героїв драми невідворотно руйнуються у цілому ряді сюжетних епізодів, кожний з яких породжує новий ступінь драматизму. Ця п’єса відіграла свою роль у формуванні драматургічної майстерності Л. Старицької-Черняхівської. Звідси – можливість віднайти мелодраматичний каркас і в інших жанрових різновидах її творів.

Так, драматичний вузол “Сапфо” Л. Старицької-Черняхівської складається з такого мелодраматичного матеріалу: кохання молодої дівчини, одруження обранця з іншою, смерть героїні. Однак психологічні монологи Сапфо, філософські роздуми про суть людського життя і творчості, виступаючи на перший план, уповільнюють драматичну дію, ліризують її, роблять мелодраматичний елемент непомітним. Отже, можна констатувати, що Людмила Старицька-Черняхівська, засвоївши суто технічні закони побудови драматичного твору, прагне надалі прилаштовувати до його форми цікавий їй матеріал (філософський, соціальний, психологічний тощо). У драмі переважають ліричні монологи поетеси. Сценічна ж ефектність твору досягається завдяки обрядовим дійствам, зокрема танцям і весільним співам еллінок перед храмом Афродіти. Лірична драма Л. Старицької-Черняхівської показова метричним чергуванням п’ятистопного ямба (ним виконуються переважно монологи та діалоги) з чотиристопним хореєм або дактилем (пісні Сапфо, хоровий спів грекинь). Постійна зміна метра в драмі сприяє її евфонічності, ритмічній виразності, передає стрімку зміну настрою ліричної героїні тощо. Діалоги п’єси розгортаються швидко, репліки дійових персонажів нанизуються одна на одну, досягаючи високого темпоритму в особливо емоційно напружених епізодах твору.

Аналіз драми “Аппій Клавдій” приводить до висновку про дифузю в ній компонентів романтизму з неокласицизмом. У лаконічній стриманості фрази діалогу п’єси Л. Старицької-Черняхівської пульсує неприхована енергія, сфокусована за допомогою окличної та питальної інтонації, вигуків, еліптичних та неповних речень. Стихомітія, як правило, змінюється

розлогим викладом антагоністами своїх політичних платформ. Ця форма, однак, не втрачає полемічності, оскільки її структуру становлять питальні речення, звернені до опонента.

Афористичність образно-“політологічного” мислення Л. Старицької-Черняхівської сприяє творенню в драмі ідеї вільної самостійної республіки, яка легко адаптується в суспільно-політичних умовах початку ХХ століття.

Драматургічним формам Л. Старицької-Черняхівської притаманні два типи монологів: ліричний та монолог-роздум (монолог прийняття рішення). Обидва ці типи зумовлюються нелегкою ситуацією героя, сильними переживаннями та складністю вибору, перед яким він постає. Більше того, сама письменниця приділяла велику увагу монологу, вважаючи його одним із важливих чинників розвитку і загострення конфлікту. Л. Старицька-Черняхівська радила своїм колегам-драматургам не перетворювати драматичний монолог у доповідь, ненатуральність якого і невідповідність драматичній ситуації знижує мистецьку якість твору. Монолог у драмах Л. Старицької-Черняхівської стає засобом розкриття філософії “серця” героя як його духовного життя. Внутрішній конфлікт, розгорнений у такий спосіб, полягає у боротьбі цілісного світу людини з дисгармонійним суспільством, почуття - з волею й обов’язком. Для монологів дійових осіб драматичних творів Л. Старицької-Черняхівської характерна необарокова гіперболізація душевних поривів героїв та експресіоністське згущення емоцій, почуттів.

Неокласицистичний стиль драм Л. Старицької-Черняхівської “Аппій Клавдій”, “Гетьман Дорошенко”, “Іван Мазепа”, виявляючись у героїчній тональності, грандіозності дії, чіткості слова, фрази, віртуозній пластичності вірша, органічно поєднується з неоромантичним ідеалом нової могутньої держави.

Мовна палітра драматичних текстових масивів Людмили Старицької-Черняхівської зумовлюється характером теми, конфлікту, часу та місця дії. Так, історичні атрибуції п’єси “Аппій Клавдій” (децемвір, центуріон, трибун, патрицій, ліктор, майські іди, квірити), відтворюючи історичний колорит далекої доби, водночас вказують на особливості політичного життя Риму. Конкретний історичний час у драмі стає умовним часопростором, на ґрунті якого у дискусійній формі втілюється, випробовується і осмислюється концепція соціального устрою. Така форма викладу надає конфлікту універсального, буттєвого характеру.

Незвичним структурним “профілем” драми “Милость Божа” Л. Старицька-Черняхівська досягла цікавого сценічного ефекту “п’єси в п’єсі”, - по суті, це вид вистави, сюжетом якої є показ театральної п’єси. Естетика цієї форми виникає вже у ХVІ столітті, пов’язуючись із бароковим баченням реалій життя, за яким “світ — сцена, а всі чоловіки і жінки - лише актори” (Шекспір). Актуалізація старовинного тексту в драмі Л. Старицької-Черняхівської відбувається завдяки синестезійній функції реплік персонажів-глядачів. Подвійний історизм п’єси Л. Старицької-Черняхівської визначається самим тлом подій, їх масштабністю та історичною

вагою, історичними дійовими особами, глобальністю проблематики, що стосується всього народу, та авторським розумінням історії як синхронно-діахронного руху. Оригінальна композиційна структура драми якраз і дозволяє простежити цикли історичного поступу — 1648, 1728, 1917-1919 рр. Текст драми Л. Старицької-Черняхівської “Милость Божа” являє собою систему кількох різнорідних семіотичних просторів, поєднаних спільною віссю - історіософським осмисленням національно-визвольних устремлінь і державотворчих прагнень українського народу в умовах польського, а згодом і московського гноблення. Таким чином, взаємодія структур кількох текстів п’єси веде до виникнення нового смислового навантаження.

Формальна структура драми “Милость Божа” Л. Старицької-Черняхівської складна через її жанровий синкретизм. Незважаючи на часте переривання дії одного рівня дією іншого, вони все ж таки зберігають свою жанрову чистоту, створюючи дивну сумісність в одній п’єсі комічного з драматичним, ірреального з реальним, справді історичним. У “Милості Божій” можна констатувати жанрову дифузю кількох жанрово-структурних компонентів – комедії, інтермедії та драми-мораліте. Крім того, принцип вертепності, покладений в основу твору, став засобом осмислення багатогранності буття.

Усвідомлюючи художньо-виражальні можливості вертепної драми, зокрема її тяжіння до алегоричності та сатиричності, Л. Старицька-Черняхівська використовує цю жанрову форму з метою викриття політики царського уряду (“Вертеп”). Письменниця в окремих творах (“Вертеп”, “Муки українського слова”) поєднує драматичний (трагічний) елемент з комедійним, використовує контамінативні конструкції, надаючи творам публіцистичної актуальності, звертається до форми драматизованого віршованого фейлетону.

В основі психологічного етюду “Останній сніп” лежить аналітично-ретроспективна драматична техніка, для якої характерне введення розповіді про минулі події в безпосередню дію п’єси. Вчинки героя є лише психоаналізом того, що відбулося за межами дійства. Інтрига одноактівки розгортається завдяки прийому незнання, що призводить до катастрофи. Аналітичний підхід створює подвійний план сприйняття ситуації минулого і ситуації теперішнього, яка одночасно є і наслідком, і причиною першої. Її модель могла б виразитися у трагічній рівноцінності втрати: загибель України — загибель козацького роду, реалізуючись через ренегатство (духовне вмирання) Семена та смерть батька — духовного оплоту козацтва. Символічно-алегорична образність, психологічна драматизація конфлікту, відкритий фінал, історичне тло – характерні ознаки етюду Л. Старицької-Черняхівської.

У драматургії письменниці виразно проступає дві тенденції: епізація та ліризація драматичного тексту. Ліризуєчий елемент у драмах Л.Старицької-Черняхівської стає засобом емоційного впливу на реципієнта завдяки внутрішнім монологам, музичному та світловому оформленню. Прийоми епізації виконують в її драмах кілька функцій: є засобом ретроспективного

відтворення широкого полотна минулих історичних подій, виступають соціально-історичним коментарем, делокалізують дію.

Дисертація завершується **“Висновками”**, у яких узагальнюються основні результати дослідження драматичної творчості Л. Старицької-Черняхівської. З’ясовується своєрідність стильової парадигматики творчого доробку письменниці. На манері її письма позначилися різні стильові чинники, що загалом характеризують літературу періоду *fin de siècle*. Виявлено, що поетичній системі Л. Старицької-Черняхівської притаманне гетерогенне словесно-образне мислення, що зумовлюється феноменом стильового синкретизму неоромантизму з неокласицизмом та символізмом.

У дисертаційному дослідженні розкрито ряд проблем та ідейно-тематичних домінант драматургії письменниці. Проблема індивідуалізму у творчості Л. Старицької-Черняхівської породжена її усвідомленням відсутності в тогочасному суспільстві ідеалу сильної, вольової особистості, яка б уміла переборювати відчуття квоності й пасивності, яка внутрішньо була б незалежною і цілеспрямованою. Саме тому письменниця шукає героя, готового на страждання і самотність в ім’я вищого покликання (Дорошенко, Мазепа, Мотря). Для нього поразка в боротьбі значить менше, ніж внутрішній компроміс, який би означав руйнування духовної цілісності особистості. Для драматурга важливі ідеї національної свободи, гуманізму, внутрішньої незалежності та гідності, носіями яких є її протагоністи.

Трагічність світосприйняття героя Л. Старицької-Черняхівської зумовлюється екзистенційним осмисленням людського існування. Людина, на думку письменниці, тільки через страждання може пізнати блаженство (байдуже буде це творчість, любов чи саможертвність в ім’я ідеалу).

У ракурсі проблем індивідуалізму слід розглядати і феміністичний чинник драматургії Людмили Старицької-Черняхівської – її увагу до проблем життя і творчості жінки, що було важливою рисою модерного періоду *fin de siècle*. Прагнення по-філософськи й самотньо осмислити ці явища спонукає письменницю до історичних студій епохи античної культури, з одного боку, та всебічних соціальних і психологічних досліджень життя української інтелігенції кінця XIX – початку XX віків – з іншого. Досліджуючи складні взаємини жінки-митця з оточенням, Л. Старицька-Черняхівська з особливою зацікавленістю звертається до питань психології творчості окремої особистості. Дилема творчості і любові тлумачиться драматургом як варіант екзистенційної нерівноваги мікросвіту героя. Письменниця створює екстремально виняткові психоемоційні ситуації вибору з метою посилення драматизму. Творам драматурга притаманні сюжетотворчі опозиції типу “добро – зло”, “вірність – зрада”, “ненависть – любов”.

Світоглядні засади драматурга зумовлюють особливий тип її героя. Риси духовного сподвижництва, аристократизму одних протиставляються споживацтву, егоїзму та владолюбству

інших. Для творчості Л. Старицької-Черняхівської характерна антитетична експресія драматичного конфлікту, коли порозуміння між персонажами неможливе. Однак це протистояння є вторинним у порівнянні з головним конфліктом, який виникає внаслідок розщеплення внутрішнього світу героя. Дисгармонія особистості веде до катастрофи її чуттєвого світу – “серця”. І саме цей стан героя породжує у драмах Л. Старицької-Черняхівської високе емоційне напруження монологу, насиченого експресивними засобами вираження почуття. Особиста драма протагоніста може бути зумовлена різними чинниками, однак у своїй основі завжди зводиться до одного – пошуку щастя, що закінчується глибоким розчаруванням. Розходження мрії з дійсністю або спричинює відмову від боротьби та духовний занепад, або призводить до зречення від особистого благополуччя заради загальнонародних інтересів.

Людмила Старицька-Черняхівська виявляє синхронно-діахронне розуміння традиції у формі неперервного зв'язку історичних і культурних епох (“Крила”, “Гетьман Дорошенко”, “Милость Божа”). Історіософський характер мислення Л. Старицької-Черняхівської виявився у сприйнятті світу як циклічно-замкнутої системи, коли саморух нації до свободи здійснюється через повернення в минуле на рівні його емоційного переживання та раціонального осмислення. Еволюція національного поступу українців мислиться Л. Старицькою-Черняхівською як рух від неволі (політичної, соціальної, психологічної, духовної) до волі і свободи. Важливою рисою драматургії Л. Старицької-Черняхівської є її націотворча, державницька ідея, історіософський характер мислення. А неоромантичний ідеал зумовлює героїку та індивідуалізм героїв письменниці, моральним імперативом для яких є людська гідність та свобода. Національні питання у драматургії Л. Старицької-Черняхівської розглядаються через призму позачасових онтологічних цінностей на окремих культурологічних пластах (духовна спадщина античного Риму, Греції, доби козаччини). Творам драматурга притаманне поєднання універсальної і локальної проблематики, що робило їх актуальними у свій час і стимулює зацікавленість ними сьогодні.

Наголошується на різножанровості драматичного доробку Л. Старицької-Черняхівської та різноплановості його композиційних структур. Драматична творчість Людмили Старицької-Черняхівської пройшла шлях від мелодрами до драми психологічної, історіософської, філософсько-соціальної. Її доробок представлений такими жанровими різновидами, як історична комедія, історична сцена, етюд, трагічний жарт, лірична драма, вертеп. Знання Л. Старицькою-Черняхівською історії розвитку світового та українського театру сприяло розширенню жанрово-композиційних можливостей її драматургії. Письменниця, зокрема, використала композиційну структуру “п'єса в п'єсі”, драматичні прийоми шкільної драми та вертепу.

Л. Старицька-Черняхівська вдається до аналітичної техніки, прийомів епізації, дедраматизації, часової сконденсованості, музичних та світлових виражальних засобів (“Гетьман

Дорошенко”, “Останній сніп”, “Напередодні”). Її майстерність як драматурга виявилася у володінні технікою адаптації (драматизації) епічного тексту (“Розбійник Кармелюк”), в умінні будувати публіцистичну, дискурсивну форму діалогу (“Аппій Клавдій”), що розгортається за принципом удару – контрудару, у відтворенні психологічної боротьби за допомогою інтонаційно-синтаксичної структури діалогу. Щоб підкреслити роздвоєність протагоніста, письменниця будує внутрішній монолог за принципом діалогу, звертається до монологу “прийняття рішення” (“Аппій Клавдій”, “Іван Мазепа”). У творах письменниці органічно поєднується чуттєве з раціональним, драматичне (трагічне) у її п’єсах часто переплітається з комедійним елементом (“Вертеп”, “Милость Божа”).

Історіософізм мислення письменниці, виростаючи з традицій попередників – романтиків першої половини XIX століття, творчості Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша, М. Старицького своїм глибоким внутрішнім змістом спрямований у майбутнє. Драматична творчість Людмили Старицької-Черняхівської формувалася і розвивалася, поєднуючи в собі традиціоналізм з модерними віяннями перших десятиріч XX ст. Серед представників творчого покоління кінця XIX - початку XX століття - Лесі Українки, В. Самійленка, М. Вороного, В. Пачовського, Любові Яновської, Г. Хоткевича, В. Винниченка та ін. - Л. Старицькій-Черняхівській належить гідне місце.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Конош-Чернова І. Проблема влади в драматургії Л. Старицької-Черняхівської // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К.: НПУ, 1998. Вип. 3. – С. 273 - 278.
2. Чернова І. П. Національна ідея в історичних драмах Л. Старицької-Черняхівської // Наука і сучасність. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К.: ІЗМН, 1998. – Ч. II. – С. 245 - 250.
2. Чернова І. Образ Сапфо у творчості Л. Старицької-Черняхівської та Лесі Українки // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених України. Випуск 1. – К.: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2000. – С. 124 - 128.
4. Чернова І. Драма Людмили Старицької-Черняхівської “Іван Мазепа” // Сіверянський літопис. – 2000. – № 3. – С. 134 - 142.
5. Чернова І. У пошуках свого коріння // Сіверянський літопис. – 2000. – № 4. – С. 158 - 161.

6. Чернова І. Екзистенційна проблема митця і мистецтва в українській драматургії (на прикладі п'єс Людмили Старицької-Черняхівської, Володимира Винниченка, Якова Мамонтова) // Літературознавчі студії. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2001. - .С. 268 – 276.

АНОТАЦІЯ

Чернова І. П. Еволюція проблематики та поетики у драматургії Людмили Старицької-Черняхівської. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2002.

У дисертації вперше системно досліджуються константні та змінні риси проблематики і поетики драматургії Людмили Старицької-Черняхівської (джерела, шляхи формування, особливості світогляду, система образів, опозицій, характер конфліктів і колізій, жанрово-стильова своєрідність). Розглядається складна естетична і філософська еволюція письменниці, з'ясовується специфіка стильової парадигматики її драматургії – синкретизм неоромантизму з неокласицизмом та пресимволізмом. Встановлено, що пріоритетним джерелом тем для Л. Старицької-Черняхівської була історія, зокрема давньоримська та українська, а також українське культурне та громадсько-політичне життя перших десятиріч ХХ століття. Розкрито багатоплановість інтертекстуальних зв'язків драматургії Л. Старицької-Черняхівської, її історизм та універсальну позачасовість, алегорично-символічну знаковість образів і ситуацій. Обґрунтовано розуміння драматургом синхронно-діахронічного зв'язку різних культурно-історичних епох, чим пояснюється не випадковість певних тем і сюжетів її творчості. У драматургії письменниці виявлено симбіоз кількох ідейно-естетичних чинників – націоналізму, індивідуалізму, фемінізму. Акцентується на осмисленні Л. Старицькою-Черняхівською творчого призначення особистості, зокрема жінки, - одного із центральних екзистенційних питань дослідження літератури початку ХХ століття.

Значну увагу приділено дослідженню жанрових різновидів драматичного доробку письменниці, прийомів епізації, драматизації, аналітичної техніки, інтонаційно-синтаксичної структури діалогу, версифікаційних засобів.

Ключові слова: проблематика, поетика, жанрово-композиційна структура, сюжет, конфлікти і колізії, стиль, неоромантизм, неокласицизм, пресимволізм.

АННОТАЦІЯ

Чернова И. П. Эволюция проблематики и поэтики в драматургии Людмилы Старицкой-Черняхивской. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2002.

В диссертации системно исследуются константные и эволюционирующие черты проблематики и поэтики драматургии Людмилы Старицкой-Черняхивской (источники, пути формирования, особенности мировоззрения, система образов и их оппозиции, характер конфликтов и коллизий, жанрово-стилевое своеобразие). Рассмотрена сложная эволюция писательницы, стилевая парадигматика ее драматургии – синкретизм неоромантизма с неоклассицизмом и пресимволизмом, – которая реализовалась в разных жанрово-поэтических формах. Установлено, что приоритетным источником тем для Л. Старицкой-Черняхивской была история, в частности древнеримская и украинская, а также культурная и общественно-политическая ситуация первых десятилетий XX столетия. Раскрыта многоплановость интертекстуальных связей драматургии Л. Старицкой-Черняхивской, ее историзм и универсальная вневременность. В драматических произведениях писательницы выявлен симбиоз нескольких идейно-эстетических факторов – национализма, индивидуализма, феминизма.

Проанализированы характерные для драматургии Л. Старицкой-Черняхивской конфликты, реализованные в субстанциональных и локальных сюжетных линиях. Акцентируется на синхронно-диахроническом восприятии писательницей исторического процесса, ее трагическом оптимизме в осмыслении исторической судьбы украинской нации.

В исследовании проблемы индивидуализма в драматургии Л. Старицкой-Черняхивской акцентируется на осмыслении писательницей творческого предназначения личности, в частности женщины, что является одним из центральных экзистенциальных вопросов изучения литературы начала XX века. Неповторимые черты творческой личности раскрываются драматургом благодаря глубокому исследованию внутреннего мира талантливой женщины со всеми страданиями ее духа, сомнениями, одиночеством, непостижимостью, творческими успехами и разочарованиями.

Отмечено, что в неоромантической фактуре пьес Людмилы Старицкой-Черняхивской центральной стала модернистская дилемма “индивидуальное – массовое”, “элитарное – эгэлитарное”. Исследуются особенности создания образов-персонажей в исторической драматургии Л. Старицкой-Черняхивской. Отмечено стремление писательницы, сохраняя максимальную точность исторических фактов, наделять своих героев идеальными чертами, отображать философию их “сердца” благодаря подробному раскрытию внутреннего мира, возвышению духовного аристократизма, противопоставлению его измене и эгоистическому себялюбию. Людмила Старицкая-Черняхивская стремилась к созданию идеала сильной, волевой личности, которая умела бы преодолевать чувство слабости и безразличия, внутренне была бы

независимой и целеустремленной. В диссертации отмечается аллегорически-символическая знаковость образов и ситуаций в драматических произведениях писательницы.

Охарактеризована жанровая специфика произведений Л. Старицкой-Черняхивской, представленная разновидностями мелодрамы, социально-исторической и философско-социальной драмы, историческими комедией, сценой, этюдом, лирической драмой, вертепом. Исследуются особенности драматической техники писательницы, ее умение пользоваться техникой адаптации (драматизации) эпического текста. Особое место в диссертации отведено анализу драматического диалога в пьесах Л. Старицкой-Черняхивской, его публицистической и дискурсивной форме, построенной по принципу “удар – контрудар”. Писательница достигла эффекта эмоциональной психологической борьбы, используя возможности интонационно-синтаксической структуры диалога, а также построением внутреннего монолога по принципу диалога, создала впечатление раздвоения личности героя. Установлено, что драматург часто использует лирическую форму монолога и монолога “принятия решения”, достигает визуализации чувств, используя экспрессию ремарок.

Ключевые слова: проблематика, поэтика, жанрово-композиционная структура, сюжет, конфликты и коллизии, стиль, неоромантизм, неоклассицизм, пресимволизм.

ANNOTATION

Chernova I. Evolution of the problematics and the poetics in the drama of Ludmyla Starytska-Cherniakhivska. Manuscript. Thesis for the Candidate Degree in Philology. Specialty 10. 01. 01 – Ukrainian Literature. – Dragomanov National Pedagogical University, Kyiv, 2002.

The thesis investigates systematically constant and variable traits of problematics and poetics in the drama of Ludmyla Starytska-Cherniakhivska (sources, ways of formation, special feature, system of characters, their opposites, character of conflicts and collisions, genre-stylistic originality). Author of dissertaion takes into consideration out complex evolution of the writer and finds originality of stylistic paradigm of their drama – syncretism of neoromantism with neoclassicism and presymbolism. It is set prior source of themes for Ludmyla Starytska-Cherniakhivska was a history, particularly Old Latin and Ukrainian, also cultural and social-political situation the first decades of the XX century. The thesis exposes intertextual connections in the drama of Ludmyla Starytska-Cherniakhivska, their historicism and universal out of time. A symbiosis of several ideaed-aesthetic is showed, as nationalism, individualism, feminism in the writer’s drama.

Key words: problematics, poetics, genre-compositional structure, subject, conflicts and collisions, system of images style, neoromantism, neoclassicism, presymbolism.